

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

NOVEMBER 7 • 2009

1000-kronorssedlarna som ratades av Bankofullmäktige
T. G. Appelgrens arkiv i Västergötlands museum
Gellivare herrklubb och dess polletter

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor: www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se.

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december. På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47x50
mm:
250 kr

1/8 sida
72x50
mm:
350 kr

1/6 sida
47x105
mm:
400 kr

1/4 sida
72x105
mm:
600 kr

1/2 sida
151x105
mm:
1.200 kr

Helsida
151 x 214 mm:
2.000 kr

2:a och 3:e omslags-
sida:
2.500 kr
4:e omslagssida:
5.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt.

Kontakta föreningens kansli,
e-post: annons@numismatik.se

Annonstopp senast den 1:a i månaden före utgivning.

Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med högst tre rader att köpa, sälja eller byta samlarobjekt.

Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

Innehåll SNT 7 • 2009

Sid.

Artiklar och notiser

T. G. Appelgrens arkiv i Västergötlands museum, Skara.....	156
Danska mynt funna på kåtaplats i Tärna socken, Lappland.....	159
1000-kronorssedeln som Konstakademien gillade men som ratades av Bankofullmäktige	162
Sista fyrken gick till punsch.....	163
Anders Frösells polletter – auktionen	164
De nya kronorna 1952	166
Korvar och korvören	167
SNF:s årsmöte 2009 hölls på Vasamuseet	168
Gellivare herrklubb och dess polletter	170
Samling Bonde på Ericsberg, del 4	172
Plats i aktersalongen. Biljett från ångfartyget "Laxen"	173

Stående rubriker

Personalia. Allan Mauritsson 1927-2009	166
Föreningar	173

Omslag

Förslag till nya 1000-kronorssedlar ritade av Fredrik Wilhelm Scholander 1881 och av Gustaf Carleman 1883. Det var ingen liten sedel, motsvarande belopp i dag skulle vara cirka 47.000 kronor! Scholanders förslag ogillades av Riksbanken. Ett par år senare kom Carleman med ett nytt förslag. Han skulle åstadkomma en sedel som inte gick att efterapa – och Konstakademien gillade den. Men Bankofullmäktige tackade nej. Och vad skulle man egentligen med en så stor sedel till ...

Läs Ian Wiséhn's artikel på sidorna 162-163. Sedlarna är skannade av MGL.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN i samarbete med KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgratan 17 nb

115 22 Stockholm

Tel. 08-667 55 98

Onsdagar

kl. 10.00–12.00, 13.00–16.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Plusgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet

Box 5428

114 84 Stockholm

Tel. 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: mgl@myntkabinettet.se

Chefredaktör och ansvarig utgivare:

Monica Golabiewski Lannby

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse.
För insänt, ej beställt, material
ansvaras ej. SNT:s texter och bilder
lagras elektroniskt och publiceras
i pdf-format på SNF:s och KMK:s
hemsidor. Den som sänder material
till SNT anses medge elektronisk
lagring/publicering.

Tryck:

Alfa Print, Sundbyberg

ISSN 0283-071X

Föreningens aktiviteter

Hösten 2009

NOVEMBER

21 Myntets Dag – Myntmässa med

SNF-auktion

Plats Kungl. Myntkabinettet

10-15 Myntmässa med ett tiotal mynt-
handlare. Se annonsen på sid.
175.

11-13 Nybildade Svenska Pollettför-
eningen deltar med ett bord och
hjälp till att identifiera polletter
samt ger tips om användbar pol-
lettliteratur.

12-15 Visning av auktionsobjekten till
SNF:s auktion i Lovisa Ulrikas
bibliotek.

13-13.45 Föredrag av Ian Wiséhn:
Erfarenheter från Kungl. Myntkabinettet från 1980 till i dag.
Lokal: Hörsalen, KMK.

16.00 SNF:s auktion börjar.

19.30 **Middag på Myntkrogen.** I middagen ingår förrätt: klassisk toast skagen
toppad med rom. Huvudrätt: rosastekt ankbröst med äppelcidarsås och
rotfruktsgratäng. Dessert: pannacotta med hallon. Dryck: två glas vin samt
kaffe. Bindande anmälan till middagen görs genom att sätta in 295 kr på
SNF:s pg 15 00 07-3 senast den 17 november 2009.

Observera att anmälan till middagen endast kan göras på detta sätt!

25 Föreningskväll

Plats Banérgratan 17

18.00 **Köp, byt och sälj!** Tag med numismatiska objekt som ska lämna din
samling. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

DECEMBER

16 Julfest

Plats Banérgratan 17

18.00 Föreningens traditionella julfest med glögg, lussekatter, julgodis
och frågesport.

Varmt välkomna!

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgratan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Obs! Ny besökstid: onsdagar kl. 10–12, 13–16.

Stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6. Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: måndag – söndag kl. 10.00–16.00.

Numismatiska boksamlingen: torsdagar kl. 13.00–16.00.

www.myntkabinettet.se

Tumba Bruksmuseum

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg; buss 725.

Utställningar: sept. – maj, lörd.–sönd., juni – aug. tisd.–sönd., kl. 11.00–16.00.

www.tumbabruksmuseum.se

T. G. Appelgrens arkiv i Västergötlands museum, Skara

Av *Frédéric Elfver*

I Svensk Numismatisk Tidskrift har det vid ett flertal tillfällen skrivits om den namnkunnige mynthandlaren, amanuensen m.m. Thore Gustaf Hjalmar Appelgren från Skövde (född 6 november 1872 – död 8 mars 1950). Detta bidrag tar sin utgångspunkt i det arkivmaterial som jag hade tillfälle att studera för ett antal år sedan i samband med en delinventering av de numismatiska samlingarna i Västergötlands museum, Skara.

I Västergötlands museums arkiv finns delar av Appelgrens mera personliga handlingar i form av fotografier, skolbetyg, vykort, hushållsböcker, almanackor, pass, korrespondens mellan släktingar, bland andra modern Maria Appelgren med mera. För att inspirera läsekretsen till egna besök till museet och arkivet samt för att upplysa om det aktuella arkivets innehåll återges arkivförteckningen nedan.

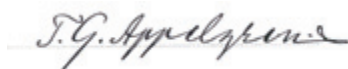
I T. G. Appelgrens pass, daterat i Stockholm den 27 april 1934, kan man läsa följande om hans längd och utseende: "Längd 1,78 m [...] Här grått [...] Ögon gråblå [...] Ansiktsform oval." Av stämplarna i passet framgår det att Appelgren mellan 1934 och 1944 reste till Åbo, London, Tallinn, Riga, Berlin, Polen och Sovjetunionen. (Fig. 1 & 2)

I en hushållsbok påbörjad i slutet av 1920-talet finns anteckningar från resan till Paris 18 februari till 3 mars 1949, det vill säga drygt ett år innan han gick bort i mars 1950. Anteckningarna som ger en inblick i slutfasen av Appelgrens liv som mynthandlare lyder:

Medfört i kontanter och check	600 kr
Kreditiv i Banque de Fr.	500 kr
Biljett Sth-Paris och åter	500 kr
Lån av konsulatet i Paris	140 kr
	1.740 kr

1. T. G. Appelgrens foto (något beskuret) i passet, utfärdat i Stockholm 1934. Repro: författaren.

2. T. G. Appelgrens namnteckning i passet från 1934. Repro: författaren.

Hotell i P[aris] 8 nätter	34 kr
Vivre under 12 dagar	180 kr
Ny sovvnagsbiljett	
Paris-Köpenhamn	90 kr
Till Ciani för tullbehandling i Paris och myntsändning till Sthlm	40 kr
Frakt m.m.	30 kr
Kr. inköp [...], sålt för	416 kr
Osålda mynt, värda	500 kr
Resekostnad	450 kr
	1.740 kr

Efter räkenskaperna följer så en förteckning på kvarvarande, osålda mynt, daterad den 24 mars 1949. Det rör sig mest om antika mynt från såväl Grekland som Rom. De enda svenska mynten utgörs av 5 ex ¼ skilling 1817 samt 1 ex 1/12 skilling 1811.

Hur mycket fick man för 1 740 kr år 1949? En prisjämförelse kan vara på sin plats. Ett kilo smör kostade 6:65 kr; Svenska Dagbladet kostade 30 öre; ett dagsverke för en man gav 18:08 kr. I dagens penningvärde motsvarar 1 740 kr nästan 28 900 kr.

Nedan följer arkivförteckningen i sin helhet såsom den har upprättats av arkivarien vid Västergötlands museum. Endast några smärre korrigeringar och rättelser har gjorts.

VOLYM NUMMER 1

1800-1900-talet

Fotoarkivet

(Låda: Z43, Z44, kapsel ZCB)

71 st. fotografier, i huvudsak släktfoton (inkl. glasade och daguerreotyp). År reg. i fotoliggaren (B145126:1-67, 69-71, A145126:68).

VOLYM NUMMER 2

Förmodligen 1800-talets senare hälft Matrecept samt recept på klister. Skrivna av Anna Gustava Aurell, född Gyllenberg och hennes dotter Maria Appelgren, född Aurell m.fl. 1 st. häfte med separat omslag. Handskrift (gamla mått).

1826

Almanack med anteckningar. Tillhört G. Appelgren. Anteckningar mellan 1823-1827 finns i almanackan.

1837

Almanack "Ett högst märkvärdigt år! Måka och ett barn döda – hus och hem upbrändt." Tryckta blad och anteckningar. Tillhört G. Appelgren.

1863

Almanack med anteckningar. Tillhört G. Appelgren.

1863-1882

Notes-bok, anteckningar, utgifter för resor, recept m.fl.

1868

Almanack med anteckningar. Tillhört H. Alfr. Appelgren.

1871-1883

Anteckningsbok, diverse anteckningar. Utgifter av olika slag. Bl.a. utgifter för T. G. Appelgrens farfar för hans inackordering på egendomen Klovasten (ålderdomshem?).

1872

Almanack med anteckningar. Tillhört H. Alfr. Appelgren.

1877-1894

Motbok med Sparbanken i Gävle. Tillhört Th. Appelgren.

1878

Almanack med anteckningar. Tillhört H. Alf. Appelgren.

1882-1914

Anteckningsbok, diverse utgifter (i huvudsak lön till hemhjälp).

1883-1894

Hushållsbok, bokföring över inköp.

1885-1914

Inkomst- och utgiftsbok, förd av änkefru Maria Appelgren i Stockholm, som avled 10.3.1915.

1893-1898

Hushållsbok förd i Skövde 1893-1894 av bankkassör J. E. Appelgren (död 9.5.1894) m.fl., fr.o.m. 1895 (juni) i Stockholm av hans änka Maria Appelgren (död 10.3.1915).

1895-1914

Anteckningsbok, bokföring för kostnad gällande fotogen, gas, ljus och vissa reskostnader. Tillhört T. G. Appelgren, daterad Stockholm 4.2.1895.

1898

Almanack med anteckningar. Tillhört Maria Appelgren, Vegagatan 16, Stockholm.

1899-1900

Hushållsbok, förd i Stockholm av änkefru Maria Appelgren.

1901-1908

Anteckningsbok, utgifter för hushållet.

1909-1914

Hushållsbok fr.o.m. 1909 t.o.m. 21.11.1914 förd i Stockholm, Frejgatan 67 (87) av änkefru Maria Appelgren.

1915-1923

I samma hushållsbok, anteckningar förda i Stockholm av T. G. Appelgren åren 1915-1923.

1909-1949

I samma hushållsbok, anteckningar om inkomster,

1919

Almanack, tillhört T. G. Appelgren.

1927-1928

Hushållsbok, förd av Asta Sandberg i T. G. Appelgrens hushåll på Fridhemsgatan 14, Stockholm.

1949

I samma hushållsbok som ovan: specifikation av resa till Paris 1949, försäljning av mynt.

VOLYM NUMMER 3

1881-1891

Betyg för Appelgren från: Elementarskolan, Skövde (1 st.), Skövde lägre

allmänna läroverk (11 st.), Skara högre allmänna läroverk (4 st.), Jönköpings högre allmänna läroverk (6 st.).

1881-1887

1 st. häfte, s.k. uppförande och frånvarobok för Appelgren under hans skolgång i Skövde l. elementarläroverk, tiden 1881-1887.

1883

1 st. räknelära för folkskolor och begynnare. Tryckt 1881. Tillhört Thore Appelgren, Skövde 30 aug. 1883.

1883

1 st. räknekurs för folkskolor, folkhögskolor, pedagogier och flickskolor. Tryckt 1880. Tillhört Thore Appelgren, Skövde 19 okt. 1883.

1880-1885

1 st. pappask innehållande; namnteckningar av lärjungar vid Skövde elementarläroverk, samlade av på 1880-talet av lärjungen Axel Larsson, född 20.2.1870, död 31.5.1940, grundare och innehavare av firman Parfymeri Axel Sterner, Stockholm.

1885-1898

1 st. motbok, Sveriges Postsparbank, tiden 1885-1898.

1887

1 st. häfte, "Minnen från altaret". "Till minne af första nattvardsgången i Skövde kyrka erhöj jag denna bok af fru Eleonora Henrika Ågren, född Hedlund, 19.5.1887. Samt brev från "gamla Moster Nora".

1874, 1876, 1878, 1896, 1936

Förteckningar; 1 st. förteckning av Postkupéexp. Juni 1874, handskrift. 1 st. häfte "Jernvägsposter" 1876. 1 st. häfte "Jernvägsposter" 1878. 1 st. häfte "Jernvägsposter" 1896. 1 st. blad Förteckning å sjöpostexp. Och postkupéer 1936. Tryckt.

1888, 1883

Förteckning över Skövde-traktens feneregamer och ormbunkar. 1 st. anteckningsbok, 2 dec. 1888. 1 st. häfte, tryckt 1883, av E. Linnarsson, kollega vid Skövde lägre allm. läroverk.

1891-1908

Brev, meddelanden och telegram betr. tjänstgöring Postverket.

1891-1908

Tjänstgöringsbetyg och tjänstgöringslistor för Appelgren.

1892

Inskrivningsbok för 203 | 83 | 1892 T. G. H. Appelgren, Kåkind's kompani no. 83. Överförd till landsstormen år 1904 samt inskrivningssedel 12.3.1892.

1892-1908

Förordnande för Appelgren inom Postverket tiden 1892-1908.

1896

Klöverblad, torkade, klistrade på kartong. Plockade i Ulriksdals allé den 10 juni 1896 av T. G. Appelgren.

1934

Pass för T. G. Appelgren, utfärdat 1934.

VOLYM NUMMER 4

1890-1913

Brev från Maria Appelgren till sonen Thore, tiden 1890-1913 samt 1 ex. inbjudan till vigsel 1859 (T. G. A.:s föräldrar).

1896-1900

5 st. brev, 1 st. visitkort och 1 st. adress, från Kyrkoherde Gottfrid Holmblad i Dala, född 23.6.1827, död samma dag 1901. Till Maria och Thore Appelgren.

1899-1938

Brev till T. G. Appelgren från diverse personer, tiden 1899-1938.

1903

1 st. respass till Finland för T. G. Appelgren, 12.10.1903.

1904-1911

Brev till Maria Appelgren från hennes syskon och vänner, tiden 1904-1911.

1906-1908

Brev till T. G. Appelgrens mor från honom själv, tiden 1906-1908.

1907

Brev till läkare, betr. Appelgrens mor samt recept, 1907.

1923-1936

5 st. hyreskontrakt tiden 1923-1936, Stockholm. 1 st. faktura, Freys Express, Stockholm, 1924. 1 st. avräkning, auktion, Freys Express, Stockholm, odaterad.

1936-1950

Brev från släktingar tiden 1936-1950.

1923-1940

3 st. häften numismatisk litteratur 1923-1940 samt 1 st. tabell över myntorter och myntvärden, tiden 1521-1560.

1807

Välgångsönskan till ett litet barn år 1807. Barnet T. G. A.:s mormor Anna Gustafva Aurell, född Gyllenberg.

1833-1883

Handlingar som tillhört sjökapten Alfred Appelgren, f. 22.5.1833 (T. G. A. farbror); 1 st. brev till broder Emil, 1847. 1 st. betyg Navigations-Skolan i Göteborg, 1861. 1 st. inbjudan, Sjömannasällskapet i Göteborg (arb. Ledamot), 1874. 1 st. brev från Fr:s Malmros, Trelleborg, 1877. 1 st. brev från M. Flensburg's Söner,

Malmö, 1877. 1 st. meritlista, 1879. 1 st. befälhavarbrev, 1880. 1 st. ordensbrev och tidningsklipp från Portugal, januari 1881. 1 st. brev på franska ställt till "Monsieur le Redacteur", 1883.

1846

Brev till Fru Gustava Aurell, Skövde, från Charlotte Marchander, Motala 30 aug. 1846, samt 1 st. foto på dottern Ulla.

1852-1894

Johan Emil Appelgren (T. G. A.:s far); 1 st. respass, Skövde-Göteborg, 2.9.1852. 1 st. respass, Skövde-Stockholm, 15.5.1854. 1 st. betyg, Skövde, 2.10.1863. 1 st. utdrag ur protokoll, betr. avsked p.g.a. ohälsa, 24.11.1893 (kassör vid Skaraborgs Enskilda Bank, Skövde). 1 st. bouppteckning, 7.6.1894.

VOLYM NUMMER 5

1855

2 st. dikter, handskrift, förf. A. W. Sundler (Andeskådaren i Töreboda). 1 st. 1855 och 1 st. odaterad.

1863-1908

3 st. "Graf-bref", 1863, 1872, 1884. 1 st. förteckning, lösen gravplats, 1894. 1 st. utdrag ur protokoll betr. grav 1908. 2 st. brev betr. gravplatser, 1908.

1865-1871

Predikotexter 1865-66 samt till Domprost [?] 1871 från Eugenie.

1867-1907 och odaterat

Dikter och kortare texter (mest religiösa) 1867-1907 och odaterat. Handskrift och tryckt.

1868-1890

F.d. Fanjunkaren G. Aurell och hans hustru Anna Gustafva Aurell, f. Gyllenberg; 1 st. utdrag ur Domboken 1868. 2 ex. fördelning av lös egendom 1868. 1 st. gåvobrev till Maria Appelgren, f. Aurell, och Amalia Aurell, 1868. 1 st. förteckning av arv från Fanjunkare J. G. Aurell, 1890.

1876-1884

Brev från T. G. A.:s farfar Fanjunkaren Gustav Appelgren till hans dotter Augusta Appelgren. Tiden 1876-1881. 2 st. betyg för Augusta Appelgren 1872, 1884.

1872 och odaterat

1 st. brev från Carl-Henrik Appelgren till hans far Fanjunkare Gustav Appelgren, 5 aug. 1872. 2 st. foto; Carl-Henrik och hans halvbror Nils. 1 st. försättsblad till en Bibel med familjeanteckningar. Odaterat.

1877, 1917

Testamenten: C. R. Wedholm och makan Sophi Wedholm, Mariestad, 7 juli 1877.

Inspektör F. G. S. A. Holmblad (bror till kyrkoherde Gottfrid Holmblad i Dala). Född 1825, död 1.4.1917. Skogastorp, Högstena 13 jan. 1917.

1882-1893

Brev från J. E. Appelgren (T. G. A.:s fader) till hans broder Sjökapten Alfred Appelgren. (Ett av breven från Alfred till Emil). Tiden 1882-1893.

1884-1878 och odaterat

2 st. vykort år 1884.

1878 (förvaras, konstavd.)

1 st. akvarell.

Odaterad (förvaras, konstavd.)

1 st. akvarell.

1886

1 st. häfte om "Släkten Mebius" 1690-1886. Tryckt 1886.

1800-talet

"Släkttavla" släkthistoria, brev från släktingar 1800-talet. Konfirmationsintyg, 1 st. 1820.

1800- och 1900-talen

Trycksaker, tidningsurklipp, handskrifter, gällande i huvudsak dödsfall och begravingar 1800- och 1900-talen.

1907

1 st. häfte, levnadsbeskrivning om Jaquette Lind af Hageby, Moholms säteri. Född 29 jan. 1813 – död 4 feb. 1900. Tryckt 1907.

1909

Redovisning: Fru Amalia Appelgrens sterbhus, Ryssby, 31.7.1909. 1 st. brev, 31.7.1909.

1915

Bouppteckning efter Maria (Fredrika) Ulrika Appelgren, f. Aurell 11.7.1833 – död 10.3.1915.

1900-talet, första delen

22 st. vykort (foto från olika länder och platser).

1992

Artikel om T. G. Appelgren, resepost-expeditör, numismatiker, mynthanlare, amanuens vid Kungl. Myntkabinettet. Född 6.11.1872 – död 8.3.1950. Förf. Arne Lundmark. 5 blad fotokopior ur [Svensk] Numismatisk Tidskrift, april 1992:3.

Odaterat

1 st. litet album, innehållande 6 st. släktfoton, de flesta med texter.

1939 Fotoarkivet

1 st. foto från Vegagatan 16, Stockholm.

1867-1872

Handlingar rörande T. G. A.:s syster Ester, född 1867 – död 1872. 1 st. foto av Maria Appelgren, född 11.7.1833 – död 10.3.1915.

Föremål

1 st. rakspegel; 1 st. liten ask, innehållande hår; 3 st. sigillstämplor; 1 st. brynsten med text "Visingsö L. 1.6.1890"; 1 st. sedel 32 skilling banco.

Lästips i SNT!

Lundmark, A.: T G Appelgren – några minnesbilder. SNT 1992:3 s. 62-65.

Nordlind, U. & Wiséhn, I.: Två brev rörande mynthanlaren T. G. Appelgren. SNT 2002:7 s. 148-149.

Wiséhn, I.: Mynthanlaren T. G. Appelgren – en man med många uppdrag. SNT 2006:3 s. 67.

EGET PAPPER?

Kurs i papperstillverkning

12/11 • 19/11 • 26/11

Ledare: Richard Kjellgren,
platsansvarig
Tumba bruksmuseum
Expert: Gunnar Ståhl,
pappersmästare

1. Vi går igenom papperets historia och grundläggande pappersteori. Vi tittar på holländaren och går igenom principerna för att mala pappersmassa. Deltagarna formar sina första ark.
2. Vi tar fram deltagarnas ark som nu torkat. Efterbearbetning av det handgjorda pappret, visning hur pressningen går till. Deltagarna formar ytterligare ark och får öva på tekniken mer intensivt.

3. Fantasin får flöda. Deltagarna får möjlighet att med hjälp av ledare och expert göra personliga papper och utvecklas i pappersmakeriets olika delar. Lamellformning och dubbla upptag.

Omfattning: 3 x 2 timmar.
Kostnad: Från 650 kr/person.
I priset ingår kompendium,
material och fika.

www.tumbabruksmuseum.se

Danska mynt funna på kåtaplats i Tärna socken, Lappland

Av Anders Huggert, Västerbottens museum

Umeälven har sin upprinnelse i det lappländska fjällområdet vid gränsen mot Norge i de sinsemellan direkt sammanhängande sjöarna Stora Umevattnet, Gausjosjön och Överuman i Tärna socken. I början av 1960-talet exploaterades dessa för vattenkraft-ändamål och utgör sedan 1965 ett stort regleringsmagasin – Överuman.

Inför utbyggnaden företog Riksantikvarieämbetet kulturhistoriska undersökningar i dämningssområdet. Man registrerade främst hävdvunna fornlämningar – stenålderslokaler och en plats där det på 1700-talet fanns ett kapell. Under inventeringens gång tog man i viss utsträckning även med sådant som fångstgropar – i äldre tid anlagda gropar för fångst av vildren eller älg – och ställen där det tidigare stått kåtor. Arkeologisk utgrävning utfördes på några av stenålderslokalerna och på kapellplatsen. Varken fångstgropar eller kåtaplatser ägnades någon form av mer ingående undersökning.

I och med regleringen av sjöarna blev det möjligt att under sommarhalvåret dämna Överuman till nivån 2,4 meter över den forna högvattenlinjen, för att sedan under vinterhalvåret fortlöpande göra avtappning till nivån en halv meter under den forna lågvattenlinjen. Regleringsamplituden är 4,4 meter. Ingreppet innebär att många av de konstaterade fornlämningarna nu ligger under vatten en stor del av året och att det bildats en markant erosionszon, där kända lämningar fortlöpande förstörs och nya spolas fram – för att med tiden även de försvinna.

Vi skall nu se vad som hänt på en av de registrerade kåtaplatserna – av den anledningen att två danska silvermynt sköljts fram där.

Kåtaplatsen

Kåtaplatsen är belägen på en liten ö i det som tidigare var Gausjosjön. Före regleringen var ön tätt beväxt med fjällbjörk och frodig örtvegetation. Där fanns emellertid också ett område med påfallande kraftig gräsväxt och som mätte ungefär 15 meter i diameter. Enligt muntlig tradition var detta platsen för en kåta och den betecknades vid inventeringen med K 7 (Meschke s. 79).

När regleringsmagasinet är fyllt sticker endast en mindre del av ön upp över vattenytan. Hela kåtaplatsen är i det läget överdämd men kan besökas på våren, när magasinet är avtappat och snö och is till största delen hunnit smälta undan i själva dalstråket. Det brådskar med besöket, eftersom smältvatten från de kringliggande mäktiga fjällmassiven snart på allvar strömmar till och raskt på nytt fyller reservoaren.

Sedan regleringen varit i kraft några år lade intresserade Ortsbor märke till att det på ön genom erosion blottlagts tydliga lämningar efter en kåtatomt och att det samtidigt sköljts fram diverse föremål och avfall från verksamheter på platsen.

Sommaren 1974 underrättades Västerbottens museum om situationen och till museet inlämnades i samma veva en förvånansvärt rikhaltig samling fynd, framför allt av horn, ben och järn. I leveransen ingick också tio skärvor av ett stengodskrus och dessutom ett väldigt slitet silvermynt – en dansk 2-skilling 1677 slagen i Christiania (fig. 1a).

Våren 1975 gjorde artikelförfattaren en resa till Överuman för att på plats bedöma erosionens inverkan på områdets fornlämningsbestånd och för att samtidigt se om det vore meningsfullt/möjligt att göra någon

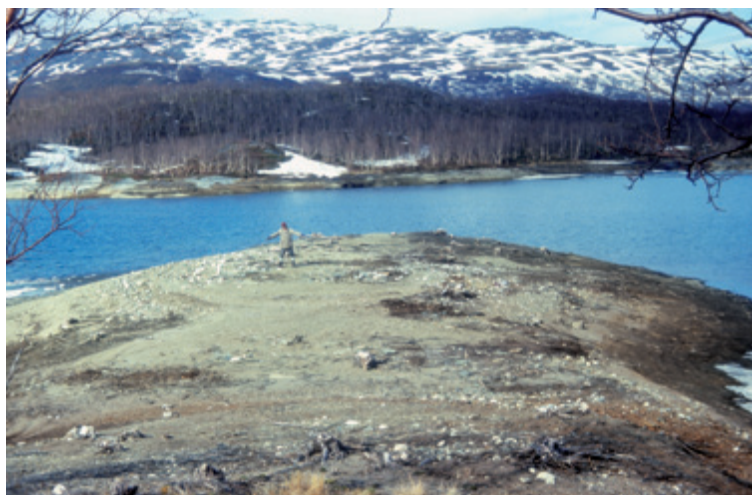

1a-b. Ett par danska 2-skillingar 1677 från kåtaplats i Tärna socken: a) Vbm 19 394:40 och b) 19 398:2.

Foto: Petter Engman, Västerbottens museum, Umeå.

form av förnyad inventering och materialinsamling – kanske till och med en arkeologisk utgrävning. Vid den tiden var situationen ungefär densamma också beträffande andra regleringsmagasin i länet, varför läns-museet under vintern hade fått lands-tingets uppdrag att utarbeta en plan för arkeologiska undersökningar vid reglerade sjöar och vattendrag i länet. Det var sagt att fältarbetet skulle ha sin början i Ångermanälvens avrinningsområde i Vilhelmina socken (Huggert).

Näväl, sedan undersökningarna i Vilhelmina på betryggande sätt kommit igång gjordes i planeringssyfte den nyss nämnda avstickaren till Överuman, där jag i samråd med en Ortsbo granskade situationen längs ett bestämt strandavsnitt. Vi uppsökte naturligtvis också den lilla ön med lokalen K 7 för att registrera den fram-eroderade kåtatomen (fig. 2) och för att ta tillvara eventuella ytterligare lösfynd. Det visade sig, att det på

2. Kåtaplatsen på holmen i Gausjosjön, regleringsmagasinet Överuman.
Vy mot nordnordost den 26 maj 1975.

Foto: författaren.

platsen även fanns sådant som skär-
vor av glaskärl och delar av kritpipor
– tobakspipor av vitbrännande lera.
Förvånansvärt nog fann vi också nå-
gra bitar brandskadat, mycket grovt
ylletyg som inte gärna kan vara annat
än rester av själva kåtaduken.

Först 1982 blev det för museet
möjligt att komma igång med det pla-
nerade fältarbetet vid Umeälven. Året
därpå gjordes uppmätning och fynd-
insamling på lokalen K 7 vid Över-
uman (Lundberg), varvid ytterligare
en dansk 2-skilling 1677 påträffades
(fig. 1b). Under arbetets gång fick ar-
keologerna veta att ön lokalt var känd
som Boholmen. Själva kåtatomen
är registrerad som fornlämnning 48 i
Tärna socken.

Platsen och omvärlden

Det på så sätt insamlade fyndma-
teriet ger ett rätt gott begrepp om
boende och hushållning på Bohol-
men med födoämnens beredning och
konsumtion, med skinnberedning och
med slöjdande i trä, horn och ben. De
näringsfång som kommer till synes är
jakt med lodbössa och fiske med nät –
antagligen även renskötsel. Just nät-
sänken gjorda av renhorn är en vanlig
fyndkategori. Grovt tillkapade ämnen
och halvfabrikat visar att nätsänken
tillverkats på platsen.

Kontakter med omvärlden märks

genom förekomsten av mynt och
metaller, skärvor av glas och sten-
gods, delar av kritpipor samt genom
förekomsten av ylletyg – kåtaduken.
Dyrbarheter har uppenbarligen för-
varats under lås. En rätt stor del av
fyndmaterialet utgörs nämligen av
diverse beslag och gångjärn till kis-
tor och liknande, men främst handlar
det då om några låsbeslag, ett häng-
lås med nyckel, ett nyckelhålsbeslag
samt nyckeln och låshuset till en kista
i svepteknik – en så kallad färdspann,
på umesamiska *spaanne*.

Genom förekomsten av kåtaduk
och utrustning för nätfiske torde det
stå klart att man vistats på Boholmen
under barmarkspenoden. Mynten
från 1677 skulle mycket väl kunna
innebära att man var verksam på
platsen redan i slutet av 1600-talet.
Fyndmaterialet i övrigt ger emeller-
tid besked om vistande först under
1700-talet och med fortsättning in på
1800-talet.

Kritpipor kan vara särskilt upply-
sande i sådant sammanhang, eftersom
de på själva huvudet och/eller klacken
ofta är försedda med stämplat, som i
bästa fall berättar om både ursprung
och tillverkningsstid. I materialet från
Boholmen ingår delar av nio stämpla-
de piphuvuden. Sju av dessa kan här-
ledas till staden Gouda i Holland, alla
från 1700-talet och merparten tillver-

kade vid tiden 1730-1740. Stämpeln
på den ena av de båda övriga piporna
sitter på huvudets framsida och ut-
görs av de krönte bokstäverna *O A*.
Dessa visar att pipan tillverkats i Olof
Aspegrens pipbruk i Stockholm, som
var i drift perioden 1742-1758 (Åker-
hagen, s. 44). Slutligen rör det sig
om en skaftstump med klack, där det
på klackens ena sida finns en i relief
utförd 2:a – antagligen även det en
stockholmstillverkning.

Goudapipornas uppenbara domi-
nans i materialet från Boholmen för-
vårar inte alls, eftersom det från vat-
tendelaren ovanom Stora Umevattnet
endast är 3 å 4 mil i först nordlig och
sedan västlig riktning längs ett dal-
stråk ner till bondebygd vid Ranfjor-
dens inre del, dit handelsvaror skep-
pades från Bergen och kontinenten.
Samma perspektiv gäller beträffande
skärorna av stengods: När den unge
naturvetaren Carl Linnæus (1707-
1778) sommaren 1732 besökte Lule
lappmark och gjorde en tillfällig iakt-
tagelse beträffande samers bruk av
sådana kärl, använde han nämligen
beteckningen *Hollands kärill* (Lin-
næus, s. 95).

Anknytningen västerut kommer
tydligt till synes genom de båda
silvermynten. Samtidigt har fynd-
platsens geografiska läge något att
berätta om mynten i sig. Enligt den
danske numismatikern Holger Hede
har nominalen 2 skilling 1677 kom-
mit att bevaras till vår tid i jämförel-
sevis stort antal, varför utmyntningen
av den anledningen kan tänkas ha
varit ”meget betydligt” (Hede s.
176). I samma riktning pekar nu det
faktum att två sådana mynt hamnat
på en och samma visteplats i den från
myntverket i Christiania fjärran be-
lägna nordliga fjällvärlden. Mynten
är dessutom av sinsemellan rätt olika
utseende både då det gäller stamplar
och slitage.

Uma kapell

Den nu aktuella delen av Lappland var
ännu vid 1700-talets mitt Danmark-
Norges intresseområde. Där – men
främst på mötesplatser i fjordarna –
bedrevs under sommar och/eller höst

handel mellan norrman och samer. I början av 1700-talet spirade en ny form av religiös väckelse – pietismen – i det danska och norska samhället och det ansågs angeläget att missionera bland Nordnorges samer.

Som ett led i denna strävan hölls i Rana i november 1722 ett möte med några av Ranaområdets samer, och man träffade en överenskommelse om att påföljande vår uppföra ett kapell i Skapsvaimo – den samiska benämningen på trakten vid sundet mellan sjön Överuman och Gausjosjön – vår tids Vilasund. Var och en av intressenterna skulle bidra till bygget med 24 skilling. Kapellet uppfördes på en udde vid själva sundet och benämndes Uma kapell. Det sorterade under kyrkoherden i Hemnes i Rana (fig. 3) och togs i bruk inte senare än 1725 (Coldevin, s. 121). Boholmen är belägen knappt 400 meter från kapellplatsen.

Riksgränsens sträckning i fjällkedjan mellan Norge och Sverige bestämdes först 1751. Vid Stora Umevattnet drogs gränslinjen strax väster om sjön och därmed nästan 20 km väster om kapellet, som nu kom att ligga på svenskt område. Norska missionärer fortsatte emellertid att predika i Uma kapell några gånger varje sommar ända fram till 1756 (Coldevin, s. 122).

Redan 1744 planerade personer inom svenska kyrkan att låta uppföra ett kapell vid den av Umeälven genomflutna sjön Gäutajaure (Avevattnet), belägen lite drygt fem mil nedströms Uma kapell. Planerna blev verklighet först våren 1762 och Tärna kapell kunde invigas året därpå (Egerbladh, s. 6 f.). Uma kapell med tillhörande begravningsplats togs nu definitivt ur bruk och lämnades att förfalla. Dess tidigare betydelse omvitnas av det faktum att platsen noterats på bergsrådet, friherre Samuel G. Hermelins (1744-1820) *Charta Öfver Västerbottn och Svenske Lappmarken* av år 1796 (fig. 3). Vid tiden för Överumans reglering handlade det i stället om platsen för Vila kapell. Den skulle komma att

3. Utsnitt ur bergsrådet, friherre Hermelins karta av år 1796, med markering för Hemnes (längst upp till vänster), Uma kapell (betecknat gl. Capel) och Tärna kapell.

läggas under vatten, varför det först gjordes en arkeologisk undersökning. Man fann både ett kapellfundament och kring detta cirka 25 gravar med döda nedlagda i ackjor. Platsen är registrerad som fornlämnning 70 i Tärna (Meschke, s. 80).

Avslutning

Dalsträket med de sinsemellan direkt sammanhängande sjöarna Stora Umevattnet, Gausjosjön och Överuman genomkorsar Tärna fjällområdet i riktning nordväst-sydost. Den naturliga passagen utgjorde förutsättningen för en livaktig handel mellan Ranfjordens norrman och Lappmarkens samer. För att ytterligare knyta samerna till det norska samhället uppfördes på 1720-talet på central plats i dalsträket ett missionskapell, Uma kapell, där det några gånger varje sommar hölls predikan och där det även skett begravingar.

Samernas västliga kontakter kommer för kulturhistorikern konkret till synes genom fynd som tillvaratagits på en i kapellplatsens omedelbara närhet belägen kåtaplats. Här är det bland annat fråga om två danska silvermynt, delar av i Holland tillverkade kritpipor och skärvor av ett stengodskrus.

Handelskontakterna västerut fortsatte efter det att riksgränsen be-

stämts år 1751 och även efter tillkomsten av Tärna kapell år 1763. Denna västorienterade lappmarkshandel kom med tiden att få väldigt omfattning. Samer och nybyggare i lappmarksocknar tillhörande Västerbottens län avyttrade i senare delen av 1800-talet stora kvantiteter vilt, skinn, smör, näver med mera till handelsföretag i Mo i Rana, för att i retur ta diverse material och förnödenheter, som mjöl, kaffe, tobak och tyger. Den tidens färder företogs med häst och släde på vinterföret och ställdes gärna till det mer än välkända handelshuset L. A. Meyer (Kjellström, s. 281 ff.).

Författaren planerar att återkomma med en studie rörande förekomst och bruk av dansk-norskt silvermynt även i det vidsträckta barrskogsländet längre österut i Lappmarken. Tiden är 1700-talet och studien bygger på både myntfynd och uppgifter i ett tingsprotokoll.

Referenser

Coldevin, A.: *Hemnes og Mo prestegjeld til 1850*. Oslo 1964.

Egerbladh, O.: Tärna. Kolonisationen 1824-1861. *Ur Lappmarkens bebyggelsehistoria* 8. Umeå 1969.

Hede, H.: *Danmarks og Norges mønter 1541 1814 1970*. Dansk Numismatisk Forening. København 1971.

Huggert, A.: Visar fornminnesinventeringen den verkliga mängden fornlämnningar? *Västerbotten* 1979: 68-72. Umeå.

Kjellström, R.: *Jakt och fångst i södra Lappland i äldre tid*. Nordiska museets förlag. Stockholm 1995.

Lundberg, Å.: *Arkeologisk rapport över undersökningar av Raå 6, Raå 20, Raå 48, lokal 82:164, lokal 82:212, lokal 82:215, lokal 82:232 vid Överuman, Tärna sn, Storumans kn, Västerbottens län, Lappland. Kulturhistoriska undersökningar*. Västerbottens museum 1995.

Linnæus, C.: *Iter Laponicum. Lappländska resan 1732*. I Dagboken. Utg. efter handskriften av A. Hellbom, S. Fries, R. Jacobsson. *Kungl. Skytteanska samfundets handlingar* 54:A. Umeå 2003.

Meschke, C.: *Early Norrland Sites on the Umeälven. A Study of a Cultural-historical Survey. Early Norrland 3*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, Stockholm 1977.

Vbm = Västerbottens museums samling.

Åkerhagen, A.: *Svenska kritpipstillverkare och deras pipor*. Trångsund 2004.

1000-kronorssedeln som Konstakademien gillade men som ratades av Bankofullmäktige

Fredrik Wilhelm Scholanders 1000-kronorssedel från 1881.
Finns endast som provtryck.

Provtryck på 1000-kronorssedel utfört av
Gustaf Carleman. Sedeln är tryckt på lamellerat papper
som till sin struktur liknar "smörpapper".

ARKITEKTEN OCH PROFESSORN vid Konstakademien, Fredrik Wilhelm Scholander (1816-1881), lämnade i november 1877 in ett förslag till en ny 1000-kronorssedel. Detta var en sedel som knappast skulle nå fler än en ytterst liten skara personer i bankerna och i de större företagen. Ändå fanns det nog en del prestige att ha fått utforma sedeln med den högsta valören.

Det fanns ett uppdrag ute från Riksbanken rörande utformning av 1000-kronorssedeln. Men någon större brådskas tycks det inte ha varit. Scholanders förslag gillades inte – och därmed var det lugnt några år.

Under den här perioden hade vi sedlar av typen "Stora riksvapnet" (1874-1879). Som ersättning kom "Lilla riksvapnet" (1879-1891). Här var det Scholander som fått göra serien med valörerna 5, 10, 50 och 100 kronor. Men den högsta valören på 1000 kronor blev aldrig mer än ett provtryck.

Scholander avled 1881, och det innebar att fältet låg fritt för någon annan konstnär med ambitioner.

CARL GUSTAF CARLEMAN (1821-1911) hade många strängar på sin lyra. Han hade varit kanslist i fångvårdsstyrelsen. Därefter var han grafiker, målare och fotograf. Carlemans verksamhet som konstnär undanskymdes helt av hans insatser som fotograf. På detta område var han en pionjär i Sverige. Han utvecklade den fotomekaniska reproduktionstekniken. Han införde flera nyheter till Sverige, bland annat de första våtplåtarna 1854, framställning av ambrotyper och pannotypier – fotografier på glas och duk – samt av färgfotografier.

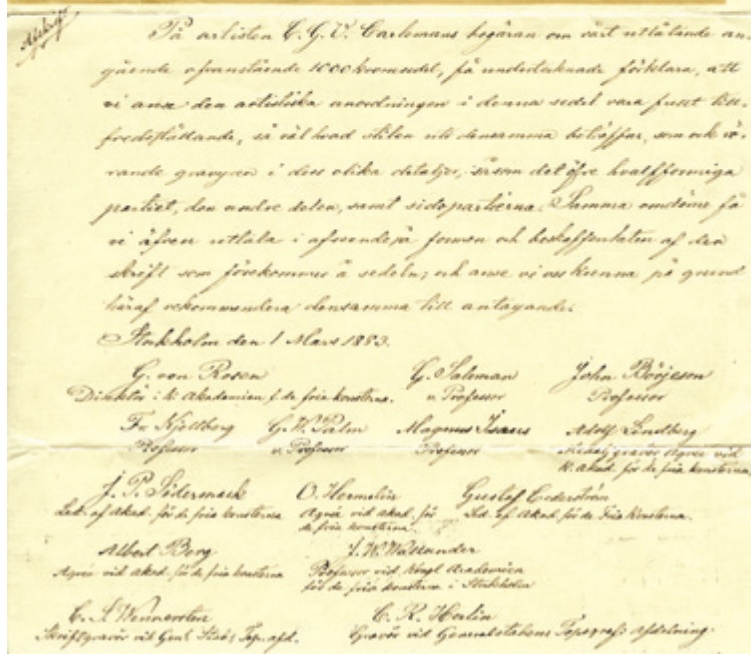
Carleman fick i uppgift av Riksbanken att ordna "försök till åstadkommande af medel för betryggande mot efterapningar på fotografisk väg af riksbankens sedlar". Med dessa försök i ryggen kände han sig kallad att själv inlämna förslag till en

ny 1000-kronorssedel. Den skulle, enligt Carleman, vara omöjlig att efterapa vare sig på fotografisk eller litografisk väg. Bankofullmäktige fick ett antal förslag från Carleman och man förstär att arbetsinsatsen och kostnaderna hade varit stora. Både tekniken och papperet har likheter med de gamla bankosedlarna från perioden 1835-1858. Dessa sedlar var tillverkade av tre lag (lamellerat) halvgenomsiktig handgjort papper. Vissa av Carlemans provsedlar har åtalet 1881 och andra 1883.

Den 1 mars 1883 skickades ett brev till Riksbanken med ett mycket speciellt innehåll. På ovensidan av brevet finns en fastklistrad provsedel och därunder följer ett handskrivet brev:

Gustaf Carleman.
Teckning av
Herman Feychting.
Ur *Svenskt Konstnärsllexikon* 1.

163

Anders Frösells polletter – auktionen

2009 ÅRS NUMISMATISKA SÄSONG inleds med en entusiastisk rivstart lördagen 28 mars. Då verkställde Numismatiska Klubben i Uppsala auktionen över framlidne medlemmen Anders Frösells specialsamling av merendels svenska modernare polletter.

Drygt tjugofem av Sveriges pollettsamlande elit hade infunnit sig för att beskåda materialet, delta i budgivningen och kämpa om godbitarna. Därtill ruvade i vassen ett antal frånvarande pollettsamlares skriftliga anbud om vars kaliber auditoriet på förhand inte kunde ha en aning. Där och då skulle det avgöras hur en välskapt samling skulle fördelas på nya ägare, till vilka dagskurser och av vilka skäl. I sammanhanget ska inte underskattas det faktum att nybildade Svenska Pollettföreningen förlagt sitt årsmöte till Uppsala, i samma lokaler och att avhållas direkt efter auktionen. Det fanns således alla väsentliga skäl att motivera sitt deltagande och medverka i en historisk auktion.

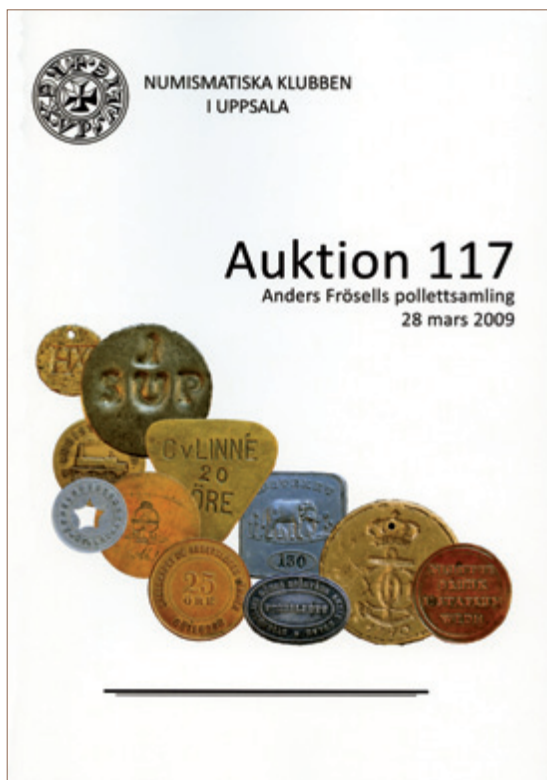
Efter Frösells frånfalle i mars 2008 aktualiserades snart frågan hur hans numismatiska samling skulle hanteras. Det föll snart på Uppsala-klubbens lott och ära att få dokumentera pollettsamlingen och exekvera auktionen. Inom klubben finns ett antal kunniga och erfarna samlare inom området samt en god kollegial vilja att biträda medlemmar i vätt och torrt. Viktigt är också klubbens dokumenterade roll att främja numismatiken genom ett aktivt program med gästföreläsare, utgivning av ämnesskrifter och böcker samt vana att arrangera auktioner. En arbetsgrupp utkristalliserades snart, med bred kollektiv erfarenhet att beskriva samlingen, bild-dokumentera den samt redigera och hantera de datatekniska procedurer som resulterar i en fin, tryckt katalog.

UPPSALAKLUBBEN tog sig an uppgiften under många timmars oavlönad entusiasm. Dels är det ytterst sällan en samling av format och värde blir tillgänglig för öppen auktion, dels finns det i modern tid helt andra möjligheter att hyggligt kostnadseffektivt i bild och text dokumentera många objekt som aldrig tidigare kunnat redovisats så. Frösells samlande kännetecknades också av en enorm nyfikenhet och förmåga att leta upp information om mer eller mindre anonyma eller svåridentifierade föremål och han delade generöst med sig av många upptäckter till intresserade samlarvänner.

Med sin marina bakgrund var det kanske inte så långsökt att Frösell skulle finna ångbåts- och transportpolletter fascinerande och utmanande som samlarområde. Snart tillkom restaurang- och andra servicepolletter representerande mer eller mindre udda områden, några medaljer och diverse föremål. Om det vittnar nu den 467 utropen omfattande katalogen som tryffrats med en personlig

samlarprofil över Anders Frösell, författad av Svenska Numismatiska Föreningens ordförande Jan-Olof Björk, plus en gedigen illustrerad artikel av referenskaraktär om Stockholms Hotell- och Restaurangpolletter, författad av Ulf Carleson, och med bilder framtagna av Magnus Wijk.

Bland klubbens medlemmar finns en betydande skara entusiaster kring samlande av äldre numismatisk litteratur, auktions- och lagerkataloger, särtryck och ämnesrelevanta småtryck. Även på detta område var Frösell en betydande aktör som lyckades skapa ett omfattande och representativt bibliotek. Detta var ett av flera gemensamma intresseområden som jag delade med honom alltsedan vi fick kontakt i mitten av 1970-talet under storauctionerna i Stockholm och på Antikmässan i Helsingborg. Förutom många klassiska verk lyckades Anders finna en del obskyra och synnerligen sällsynta tryck som han med stolta undertoner gärna ”retade” sina samlande kolleger med, allra helst om de ”fyndats”.

Att med stor plånbok komma över rariteter, oavsett område, är inte så märkvärdigt, förutom att det är bra om man har insikt och kunskap att passa på när tillfället ges (även om konkurrensen kan ta sig oanade former och priserna bli astronomiska).

När en kollega ibland trodde sig kunna övertrumfa Anders med något förvärv eller kunde visa ett ytterligare exemplar av någon raritet var det ändå Anders som oftast, i triumferande anda, kunde berätta att ”jag köpte min för bara ... kronor” (en spottstyver i sammanhanget) ...”och jag tycker inte den ska kosta mer ...!” Sådant trevligt smågnabb kan man gott leva med, det kryddar den sociala samvaron och stimulerar förmåga och skärpa till nästa gång man står på tröskeln till att göra ett fynd.

Nåväl, ibland fick även Anders betala fullpris, eller som en del tyckte ”överpris” (det ligger ju i den seriösa samlarens natur att ”frivilligt och gladeligt” göra sig själv denna tjänst/otjänst). Men som varje långsiktig samlare vet kan dessa omständigheter ta ut varandra över tiden. Det underlättar åtminstone om man själv intalar sig det!

Som en reflektion av Frösells samlaranda, tillika uppmuntrad av samlare som förstärker att uppskatta numismatiska litteraturfinesser, bestämde sig Uppsalaklubben att låta trycka pollettkatalogen i en till strikt hundra exemplar begränsad upplaga. Bilderna är i färg. Katalogen kostade 200 kronor vid utgivningen men blev slutsåld i samband med auktionen. För alla innehavare av den Frösellska pollettkatalogen är det således värt att veta och uppskatta att den i sig är en sällsynt trycksak, som in i framtiden kommer att vara åtråvärd såväl för dess dokumentära innehåll som för dess naturliga sällsynthet.

Sammlaren vet att inte alla prioriterar på samma sätt. Detta gäller i hög grad de ofrånkomliga omkostnader som aktivt samlande är betingat av – från resor till prenumerationer, förvaringsredskap, förplägnad. Beträffande kataloger och kostnader för desamma är inte alla lika benägna att betala eller

vilja inse värdet av en tryckt katalog såsom källa till kunskap och erfarenheter. Vål medveten om samlarens tveeggade kynne till sådana omkostnader satsade Uppsalaklubben även på att för denna auktion serva potentiella icke-katalog-köpare, men likväl potentiella pollettköpare, med en funktionell och tillräcklig hemsida. Där kunde man nödtorftigt komma åt de väsentliga informationerna om utropen, åtminstone för att kunna fatta anbudsbeslut.

De gamla brukens präglade polletter hade Anders också ägnat sig seriöst åt men funnit att tillgången inte matchade aptiten, varför det gebitet avvecklades i slutet av 1990-talet. Senare visade det sig att ett fåtal men signifikanta äldre polletter återfunnits i hans samlingar, alltså efter denna auktion, och ingår i auktionen 12 september 2009, där Frösells mynt- och medaljsamlingar såldes (Myntauktioner i Sverige AB, auktion 1, ett intresseföretag till Svenska Numismatiska Föreningen i Stockholm).

AUKTIONSEVENEMANGET i sig var ett under av effektivitet, från den välorganiserade visningen, genom den klubbade tretimmarsauktionen, där omväxlande Magnus Wijk och Kjell Holmberg höll i klubban, kaffepauser med generösa smörgåsar, till administrationen kring betalning, kvittering och utlämning. Sammantaget kunde Anders Frösells närvarande son med familj fullständigt nöjda invänta ett för polletter överraskande saldo efter omsättningens cirka 150.000 kronor. Klubben och alla duktiga medarbetare kan lägga ytterligare en organisatorisk merit till den digra erfarenhetslistan.

Alla auktionens 467 utrop såldes, en del till åsatta minimipriser men flertalet efter mer eller mindre intensiva budstrider. En i pollettkretsar välkänd mynthandlare från Sydsverige var på plats och köpte förutseende det som för stunden inte var så konkurrensutsatt. Några andra privatsamlare stod för vardera 15-20 % av omsättningen och köpte brett och insiktsfullt.

Polletter tillhör de samlarområden som inte har en normerad prissättning på grund av deras naturliga sällsynthet. Det finns således ingen ”Tonkinbok” att rätta sig efter eller slå i. Men, eftersom flertalet polletter och poster betingade värden på några hundralappar var det lätt för i stort sett alla att bjuda mer på känsla och entusiasm än använda någon slags rationell metod för värdesättning under anbudsgivningen.

Faktum är – och det är en obetingad del av tjusningen – att en samlare kan för samma kapital som ett fåtal klassiska men ”vanliga” mynt betingar snabbt bli en ”viktig” samlare inom området polletter. Modernare polletter är som regel inte särskilt slitna utan mycket tydliga, ibland enkla i sin utformning, stundom eleganta och vackra, underfundiga till motiv och form. Valörbetecknade polletter har sin särskilda attraktion, speciellt om de uttrycker myntvärden. Detta ska dock i sig inte förväxlas med ”utbytbar mot riktigt mynt” men åsyftar snarare värden för tjänster eller att utbytas mot värden i leveranser.

Den stora utmaningen är att komma ikapp kunskapsmässigt, men det går för den enträgne och entusiastiske. En del väljer att specialisera sig på sitt eget landskap eller ett yrkesområde, trevliga motiv eller objekt med speciell historia. Där ligger såväl möjligheter till kunskapsfynd som prisfynd, om konkurrenterna redan har ifrågavarande objekt och ingen ny intressent infinner sig för stunden.

Rent allmänt kan man säga att polletter tillhör de mest undervärderade och underskattade områdena i den numismatiska världen. De hade bättre status för 125 år sedan, när den tidens kunskapare och några storsamlare fann stort nöje i, värderade och köpte polletter till nivåer som kunde jämföras med priserna för klassiska typmynt.

De skriftliga anbudsgivarna kom som regel till korta men i några fall först efter överraskande budstrider. En del av efterfrågan kom också från en och annan myntsamlare som bestämt sig att ”konvertera” till eller

Allan Mauritsson

21 mars 1927 – 1 april 2009

Allan Mauritsson på sin 82-årsdag den 21/3 2009. Foto: sondottern Paulin.

Allan Mauritsson var född och uppvuxen på Österlen i Skåne. Så småningom fick han anställning vid Statens Järnvägar, men i samband med nedläggningen av vissa järnvägslinjer blev han omplacerad och kom till Trelleborg 1957.

Han var allmänt historiskt intresserad och hade flera samlarområden såsom mynt, fornsaker och vykort. I Trelleborg fick han snart kontakt med stadens myntklubb och där blev han intresserad av vissa medlemmars specialsamlande.

Allan fastnade helt för svenska kopparmynt från 1600-talet och framåt. Han byggde upp en förtämlig sam-

ling med inriktning på varianter och kvalitet.

En stor del av sina inköp gjorde Allan under slutet av 1950-talet, och framför allt på 1960-talet. Då företog han många resor till Hirsch Mynthandel i Stockholm, som då ägdes av Harry Glück. När Svenska Numismatiska Föreningen började försäljningen av Sven Svenssons samling 1963 gjorde Allan även där många inköp genom sin gode vän Harry Glück. Även till Köpenhamn gjorde han många inköpsresor, dels hos mynthandlarna dels på auktioner.

Med tiden kom det fram flera nya myntklubbar, myntmässor och mynthandlare, där han fortsatte att bevaka sina intressen. Han var mycket noggrann och pedantisk med sina samlingar, men detta gällde även bland annat trädgården.

Allan Mauritsson var en hedersman av gamla stammen, försynt och tillbakadragen, framhävde aldrig sig själv, alltid glad och vänlig, vilket renderade honom många vänner.

Bertil Wennström

De nya kronorna 1952

I förra numret av SNT (2009:6) skrev signaturen IW om de nya 1- och 2-kronorna 1952 och deras porträtt av Gustav VI Adolf (modellerat av Edvin Öhrström), som väckte ett visst uppeende. Bland annat talade man om "de två benorna".

Det förhöll sig emellertid så, sade Öhrström till mig vid telefonförfrågan, att den ena benan helt enkelt var "speglingen i håret". Det kan man tillåta sig att påminna om så här långt efteråt. Torsten Swensson hade alldeles rätt i att kungen godkänt det.

När en av SNF:s medlemmar, Tage Brandt, var uppe och överlämnade en liten bok om svenska mynt, som han lyckats författa (och undertecknad rättat i så långt det fanns plats i manus!), framförde han någon anmärkning om "de två benorna". Kungen tog inte alls upp detta särskilt vänligt utan visade att nu var audiensen slut!

LLT

"diversifiera" med polletter. Auktionen lockade således en hel del oförutsett kapital som verkligen stimulerade de närvarande.

Bland några anmärkningsvärda uppnådda klubbade priser (10% slagavgift tillkom för köparen) och ovanliga utbud kan nämnas, i katalogordning:

Lot 22. Ängslupsbolaget Haga. OMNI-BUSSARNE ... 1866: 700 kr.

Lot 129. Källaren Tyska Lejonet: 1.350 kr.

Lot 154. Humlegårdens isbana, 3 öre: 700 kr.

Lot 180. Apoteket Elefanten: 750 kr.

Lot 194. Hillska Skolan, Medalj FÖR UTMÄRKT FLIT ...: 1.400 kr.

Lot 196. Stockholms Nya Spårvägs AB, FRIBILJETT (silver) ...: 2.700 kr.

Lot 302. Karlskrona Fattigvårdsstyrelse ... 25 ö ...: 850 kr.

Lot 369. Ängslupen Carl von Linné ... 20 öre ...: 3.400 kr.

Lot 407. Seglingsbergs Hytta, Ramnäs, träbricka med lackstämpel: 1.400 kr.

Lot 466. Pollettstamp PASSAGERAR-POLLETT FÖR STYRSÖ ...: 900 kr.

Vid ett detaljerat studium av den Fröselliska pollettkatalogen framgår att många utrop också bestod av små specialsamlingar med 5-10 till tiotals polletter och att snittpriserna på flertalet sådana utrop blev ytterst humana och attraktiva för dem som höll sig framme. Några få 1700-tals- eller äldre brukspolletter kryddar också katalogen och ger på så sätt ett perspektiv och ramverk för Anders breda intressen inom gebitet.

Ett särskilt nostalgiskt inslag var naturligtvis utrop nr 464 – ett litet fint skrin – som innehöll sammetsklädda brickor och vari en stor del av samlingen förvarats. Här och där låg gamla etiketter kvar, vilket glädde undertecknad köpare mycket. Ett sådant samlarens bruksföremål är tidlöst och om det som i detta fall är av kvalitet så kommer det att fortsätta vårdas och fylla sin funktion även för framtidens samlare. Men i nuet hoppas jag fortsätta nöta det med försiktighet och förtämlighet ett bra tag till ...

Per-Göran Carlsson

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

En soldat ur stadsvakten i Stockholm – kallad korv – är, något rund under fötterna, på väg ut från en krog på Kornhamnstorg. På krogskylten står ”Här träffas goda Vänner. N° 395.” Teckning 1820 av Alexander Wetterling (1796-1858). Wetterling uppskattades för sina humoristiska skildringar av folkliv och militärliv.

Till höger ser vi två s.k. korvar anhålla en berusad man. Mitt i bilden ses några hjon från Militärförsörjningen, de som benämndes Prinsens gubbar och var avskedade, utfattiga soldater från Stockholms garnison. Okänd konstnär. 1843.

KORVAR OCH KORVÖREN

Med korvören menar vi i allmänhet småpengar och låga valörer. Men hur mycket vet vi egentligen om uttryckets ursprung?

I Hellquists *Svensk etymologisk ordbok* (1993) återges ett ordstäv: ”måttliga korvar ä bäst”, där korv ska ha överförts som öknamn på stadsvakten ännu så sent som på 1870-talet. Ordstävetvets innebörd var att vakterna skulle vara lagom långa.

Förr var korv öknamnet på de lägre befattningshavarna i ordningsmakten. Det kunde röra sig om stadsvakter eller patrullerande poliser, möjligen även tulltjänstemän. Benämningen är

belagd så tidigt som 1547, då en piga hade ”... gjort sin venskap med en korff”. Möjligen kan man i ”corps” i Militär-corps finna ursprunget till ”korv” som en folklig förvrängning. I folkmun fick stadsvaktens högvakt följaktligen heta ”korfkitteln”. Korvarna – eller paltarna (!) – hade bland annat till uppgift att omhänderta prostituerade.

Frågan är om det betydligt senare belagda uttrycket *korvöre* har med stadsvakterna att göra. Kan det vara en benämning på avgifter eller möjligen mindre mutor till dem?

Snarare kommer det nog sig av den enkla och billiga maträtten korv, som

under 1800-talet främst äts av arbetare. Albert Engström låter Kolingen ofta använda sig av uttrycket korv: ”inte ett /rött/ korvöre” eller ”inte ett korv”, som när vi ibland säger ”kafepengar” om småsummor.

”Inte ett korvöre” innebär ju att inte ha minsta lilla slant. ”Ja har inte ett korv” är ett citat från 1892. Senare på 1890-talet kunde korv stå för en 10-öring (ca 5:50 kr i dag) eller för öresmynt i allmänhet. Benämningen förekommer även i Strix 1902: ”Han ... super upp hvarstenda korvöre han äger och har” och 1922 hette det att: ”Jag äger inte ett korvöre”.

MGL

SELINS MYNTHANDEL AB
Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmarken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

**Strandbergs Mynthandel
& Aktiesamlaren AB**

Värderar, köper och säljer
mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev,
sedlar, äldre handlingar m.m.

www.aktiesamlaren.se

Arsenalsgatan 6 • Box 7377 • 103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10 • Fax 08-611 32 95

**HÅKAN WESTERLUND
MYNTHANDEL**

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07

SNF:s årsmöte 2009 hölls på Vasamuseet

I slutet av varje vårsäsong förväntas Svenska Numismatiska Föreningen avhålla sitt årsmöte. År 2009 inbjöds intresserade att lördagen den 25 april bevista denna händelse och delta i ett studiebesök på och visning av Vasamuseet i Stockholm. Eftersom aktiviteterna välbetänkt påbörjades med lunch underlättade det för tillresande från landsorten att anlända och vända hem samma dag.

Ett trettiotal medlemmar och respektive slöt upp kring kallelsens tema och fick dessutom en gemytlig eftermiddag i klassisk svensk kopparnumismatikens tecken. För denna association stod närmast det faktum att Vasamuseet inte bara hårbärgerar vår maritima nationalklenod utan också är hemvist för cirka 4.000 kopparklippingar och rundmynt av koppar, som återfunnits på havsbotten, bärgats och nu till betydande delar är utställda till beskådan.

Efter den nesliga ”sista” Älvsborgs lösen – ingången 1617 och slutreglerad med danskarna några år senare – var Sverige dränerat på värdefullt silver och i stort behov av att fylla på statskassan igen. Under dessa år seglade stormannen, sedermera rikskanslern, Axel Oxenstierna upp som en formidabel förvaltningschef. Med honom iscensattes ett antal projekt som skulle resultera i kapitalmobilisering och finansiellt möjliggöra kungens expansionsplaner utomlands.

Gustav II Adolf och Sverige hade stora ambitioner att i religionens tecken såväl omvända stora delar av Europa som befästa detta revir till gagn också för handel och beskattning. Det är inte helt främmande att jämföra ambitioner och möjligheter med de snabbfotade nutida oligarkerna i Östeuropa, som under knappt två decennier lyckats omvandla maktkartan, åtminstone ägarstrukturerna och med dessa ofta kunnat påverka den politiska maktens kulör. Dåtidens maktredskap i form av kontroll över militären, dess eld och sprängkraft samt förvaltningshushållningens eko-

SNF:s årsmöte 2009 hölls på Vasamuseet. Foto: Bernt Thelin.

nomi lierad med kyrkans goda minne var på sitt sätt nog så slagkraftigt som dagens digitala och internetbetonade kommunikations- och maktsfärer.

I Sverige insåg man behovet av mobilitet genom en slagkraftig och effektiv flotta, såväl för handelsändamål som till försvar av landets territorialvatten och kommunikationerna nere på kontinenten. Skeppsbyggarkompetens hämtade man från kontinenten, likaså för mässings- och vapenfaktorierna som man decennier tidigare upparbetat till efter dåtida förhållanden hypermoderna processindustrier med exportvärdiga produkter. Arboga, Finspång, Norrköping, Nyköping, Skultuna och Gusum är några bruksorter som representerar minnet av denna storhetstid.

Spanien hade fram till 1622 varit en betydande producent och brukare av koppar, men det rika inflödet av silver och guld från det Nya Amerika bidrog till en fokusering på ädelmetallmyntning. Detta i sin tur såg svenskarna som en handelsmöjlighet, varvid Axel Oxenstierna kläckte den betydelsefulla formeln och drev fram en myntning av fullvärdeskopparmynt som kunde omvandlas till metallexport och bytas mot varor eller guld och silver när världsmarknadspriserna från fall till fall så tillät.

Som framgår av samtida handlingar och dokument initierades byggandet av skeppet ”Vasa” med en rad från utlandet importerade kompetenser och hantverkare. Dessa ville ha betalt för sina tjänster i reda värde-

metallmynt, eftersom kopparmynten dels var otympliga i volym, dels hade ett ojämnt metallinnehåll. Kopparklippingarna var i detta fall i skottgluggen för kritiken, därtill bidrog den otillåtna ansningen av överflöds-koppar från överviktiga exemplar. Av det skälet infördes delvis redan 1625 ramar på klippingarna som skulle markera ett fullvärdigt mynt.

Trots denna åtgärd och på grund av andra produktionstekniska problem övergick man under våren 1627 till att prägla rundmynt i koppar. Åren därefter fasades sedan kopparklippingarna ut som betalningsmedel och försvann merendels på export som metallskrot. Dagligen fick därför skeppsbyggaradministrationen tampa med att hålla arbetskadern nöjd med de silvermynt som kunde uppbådas för lönerna – ett tidigt exempel på *cash-flow*-problematik.

När ”Vasa” seglade ut på den olycksbådande jungfruturen den 10 augusti 1628 och sjönk i Stockholms hamn följde en stor del av manskapet ner med skeppet och med dem tillhörigheter, förnödenheter, skeppskassa etc.

Tack vare de gynnsamma klimatförhållandena i nordiska farvatten var det med spänning och förväntan man återfann ”Vasas” ”skeppsgrav” i slutet av 1950-talet och insåg att det skulle vara möjligt lyfta upp det välbevarade vraket och göra maritima arkeologiska utgrävningar. Så skedde 1961, varvid skeppet förflyttades till en plats kring vilken man åren därefter byggde ett musealt skal. Detta

Svenska Numismatiska Föreningens årsmöte inleddes med lunch. Därefter blev det rundvandring i Vasamuseet under ledning av museets egna guider. En film från "Vasa" lyft visades också innan själva årsmötet tog vid.

Foto: Bernt Thelin.

har sedan utvecklats till en imponerande anläggning i många plan och ett modernt museum med många pedagogiska finesser och infallsvinklar på presenterat fyndmaterial. Vasamuseet är en världsunik tillgång och ett av de populäraste turistmålen i Sverige överhuvudtaget.

Guidernas turistvisningar är säkert tillfyllest och innehåller många intressanta allmänbildande upplysningar. På den numismatiska fronten är dock faktakunskaperna ganska skrala och skulle därför må bra av en moderniserad genomgång och vässning i presentationsform. Skälet är naturligtvis att hela museets samlade bestånd av föremål är en reflektion av ett ögonblick i dåtidens samhälle och arbetsplats ur vilket man kan dra många intresseväckande socioekonomiska slutsatser och där mynten, i sin till synes enkla skrud, ändå kan tillföra många huvudpånger i det historiska sammanhanget.

Det är faktiskt värt att erinra om att kopparklippingperioden utgör förspelen till den några decennier senare påbörjade världsunika plåtmyntningen, som i sin tur förde upp Sverige som ledande handelsproducent i världen med, har det bedömts, ungefär hälften av världens kopparhandel under sitt styre.

De myntfynd som gjorts omfattar cirka 4.000 kopparklippingar och en mindre andel kopparrundmynt samt enstaka inslag av mindre silvermynt, svenska som utländska. Den stora an-

delen kopparmynt visar på att manskapet ombord väsentligen utgjordes av svenskar och svenska soldater, som accepterade kopparmynten som lön och sold. Under årens lopp har dessa fynd studerats och redovisats i några artiklar och skrifter, dock utan att moderna tiders numismatiska kunskaper och kritiska syn på varianter och prägningstekniska aspekter tagits tillvara. Kanske finns spännande "nyupptäckter" att utvinna ur materialet om en, riktigt kvalificerad, genomgång ånyo skulle organiseras och genomföras?

I dag finns kopparmynten utspridda i diverse monstrar som komplementära åskådningsföremål tillsammans med andra objekt som kan illustrera vissa förhållanden. Lejonparten av mynten är förevisade i en "hög" som ger en viss känsla för mängden, volymen och totala vikten detta representerade. Som åskådare slås man av den ganska diffusa belysningen som inte gör det möjligt att närmare studera utställda detaljer. Å andra sidan så är det mesta konserverat och vad gäller mynten befinner sig dessa i en grad av korrosion som inte medger några skarpa intryck av möjliga detaljer. Tyvärr medgav inte detta besök att få detaljstudera några exemplar.

Efter att ha smält intrycken från en gedigen rundvandring under guidernas ledning och åsett en film om Vasaäventyrets fynd och "lyft" be-

gav sig den hängivna skaran till en museilokal ställd till förfogande för årsmötets förhandlingar och program i övrigt. Detta är separat protokollfört och finns tillgängligt på föreningskansliet.

Av allmänt intresse kan nämnas att SNF:s satsning på ett separat auktionsbolag presenterades med styrelse och ledning närvarande. Detta är en utvidgad servicesatsning till medlemmarna och ska betraktas som ett komplement till marknadens rent kommersiella auktionsföretag. Nettobehållningen av auktionsverksamheten ska återgå till föreningens fortsatta och kontinuerliga stöd för forskning och dokumentation samt främjande av numismatiken och aktiviteter till medlemmarnas glädje.

Föreningens programansvarige, Roger Lind (tillika ordförande i den aktiva Linköpingsklubben Skilling Banco), tackades genom föreningens ordförande, Jan-Olov Björk, för arrangemanget som tillfredsställde såväl gommen som släckte det mesta av besökarnas kunskaps törst.

Per-Göran Carlsson

Lästips!

Mynten från regalskeppet "Vasa" har publicerats i *Wasastudier* 10, 1982. Ur sjömannens kista och tunna, kap. Mynten på Vasa, av Ernst Nathorst-Böös och Inga-Lill Persson..

Gellivare herrklubb och dess polletter

Läs den underbara historien om
Gellivare herrklubb återgiven av
Börje Rådström med anledning av
dess polletter ...

EN VÄRDAG ÅR 1900 träffades jägmästare O. E. Holm, postmästaren Fredrik Hackzell och bryggeridisponenten L. A. Wallmark vid "politiska knuten", eller Grens hörna (Storgatan-Malmbergsvägen) i Gällivare. Efter en stunds samtal utbrast Hackzell plötsligt: "Hör ni gossar, vi ska bilda en klubb." "Du", vände han sig till O E, "ska bli klubbmästare och skaffa hem sprit, du Wallmark får värva medlemmar och själv ska jag se till att vi får en lämplig lokal."

Lokalfrågan hade provisoriskt ordnats vid ett tillfälligt sammanträffande mellan några Gellivarebor: jägmästare Karl H. Lundström, skogsförvaltare Edvin Stjernspetz, lappfogden Julius Hultin, kantor Oskar Daniel Engelmark och Hackzell. De hade besökt en teaterföreställning och där efter samlats på det i samma fastighet belägna "Annas kafé". Där hade även övrig teaterpublik infunnit sig. Stoj och oväsen rådde där, publiken hade tydligen medfört förfriskningar.

Frågan kom då på tal om man inte kunde för mer privat bruk hyra kaféet eller annan lämplig lokal, där man kunde samlas för att i lugn och ro dryfta sina egna och andras angelägenheter samt njuta av angenäm samvaro. Fru Anna Blomberg tillkallades och hon var inte ovillig att ställa lokal till förfogande. Klubben skulle få disponera stora hörnrummet en trappa upp.

Så var då Gellivare klubb installerad. Fru Blomberg skulle servera vatten och ha hand om spritvarorna. Någon mat serverades i allmänhet inte, utom möjligen en smörgås, om hungern blev alltför svår. Som ersättning för hyra inklusive eldning och städning fick fru Blomberg 35 kronor i månaden. Klubben hade därigenom ensamrätt till lokalen. Spritvarorna utlämnades mot skrivna rekvisitions-

Polletterna skulle uppvisas för att få inhandla sprit.

På åtsidan ett nummer, däromkring mellan två pärlringar GELLIVARE KLUBB, nedtill en ros. På fransidan M. Pettersons raka stämpel på två rader.

Diameter 33 mm, mässing. Foto: Bohus Foto, Dorotea.

Med Pettersons stämpel kan polletten dateras till före 1915.

Detta år uppköptes nämligen företaget av firma Sporrang.

lappar, vilka sedan överlämnades till klubbmästaren, som i sin tur varje månad inkasserade utstående spritskulder. O E tyckte inte det var något angenämt uppdrag.

Det handlade om stora kvantiteter sprit. Den första beställningen var på cirka 2.000 kronor. En halva whisky kostade 75 öre och en hela punsch ungefär lika mycket. Det gick ganska livligt till under klubbens barnomsår. Under den mörka årstiden var klubben besökt varje kväll. Kort spelades och pokerpartier var nästan ständigt igång. Vira förekom, men för det mesta satt man bara och pratade.

Stadgar antogs den 7 juli 1902. Där står under Verksamhet: *spritförtäring, kortspel och dylikt*. Endast några år fick klubben behålla den ursprungliga lokalen och förde sedan under en längre tid en både ambulerande och tynande tillvaro, mycket beroende på att en förnämlig restaurang med legaliserade spriträttigheter öppnades år 1903.

Första tillflyktsorten blev hos gästgivare Nilsson i hörnet Storgatan/Malmbergsvägen, där klubben fick hyra två rum. När gästgivaregården sedan flyttades till hörnhuset mellan Hantverkargatan och Skolgatan följde klubben med och fick bättre möjligheter till utspisning.

Nya flyttningar ägde rum, och när klubben fick två rum i nedre botten i en fastighet som Kooperativa Förbundet ägde, med restaurang en trappa upp, blev det bekväm tillgång till mat och dryck. Man kunde hyra den stora festsalen vid större tillställningar. Detta skedde vintern 1904-1905.

Visst var det bekvämt och bra men uppmuntrade inte klubblivet. Medlemmarna slog sig för det mesta ner i restaurangen och endast ett fåtal hamnade i klubbrummen för att spela kort. Det blev mera krogliv än klubb- liv och medlemsantalet minskade oroväckande. Med 1905 års utgång upphörde spriträttigheterna för restaurangen och förnyades inte med påföljd att restaurangen måste stängas. Klubben var åter hemlös.

Det var då en uppräckning och nydaning av klubben skedde. Nya medlemmar värvades och fastare organisation ordnades, funktionärer valdes och stadgeenliga sammanträden hölls. De nya stadgarna antogs den 26 januari 1906. De överensstämde i stort sett med dem som Gellivare-klubben antagit 7 juli 1902.

För 600 kronor under 1906 förhyrdes den utrymda restauranglokalen i grosshandlare Hagströms fastighet. Som föreståndarinna för klubbens lokal antogs fröken Hildur Carlsson mot en årlig lön av 150 kronor jämte fri bostad och vedbrand samt ett överenskommet pris för servering av kaffe, vichyvatten m.m.

Redan året därpå var klubben hemlös igen. Men från 1 februari 1907 förhyrdes en våning om fem rum och kök i dåvarande Folkets Hus för ett årligt belopp av 700 kronor. Inköp av biljardbord, möbler och diverse husgeråd samt hyra för föreståndarin- nans bostad gjorde att klubben kom på ekonomiskt obestånd. Ett antal rum slopades och medlemmarna fick skriva på personliga förbindelser för att säkerställa hyran.

Bland medlemmarna bildades ett bolag, AB Gellivare Teater, som köpte Folkets Hus-fastigheten år 1901. En glansperiod följde, järnvägen Gellivare-Örnsköldsvik var under byggnad och intresset för klubben ökade när nya medlemmar kunde värvas. Antalet medlemmar var 56 vid nystart 1906, utökades till 76 stycken år 1911 men minskade till cirka 35 fram till 1920. Under åren fram till 1950 pendlade antalet mellan 35-40 medlemmar. Efter 1950 hölls årsmötena på varierande platser.

Från 1960 ansågs Humlegården på gamla bryggeriet vara en lämplig lokal för årsmötena med åtföljande renben. Det varade under hela 1960-talet med undantag för 1963 då man åter var på Nunisvaara. Sextioårsjubileet hölls i anslutning till vårbalen. År 1965 hölls vårmötet på Folkets Hus i Gellivare, 1966 fick klubben disponera SJ:s direktionsvagn för färd till Abisko.

Från Abisko rapporteras enligt protokollboken att samtliga 25 kavaljerer efter uppiggande morgonpromenader till Silverfallet och Turisthotellens omgivningar åt en välsmakande starkt mjölk- eller ölblandad frukost. Den 5/6 inräknade resemarkskalken, klubbmästaren G. Nuldén, dem i direktionsvagnen, som därefter avlämnade samtliga välbehållna på Gällivare järnvägsstation för att sedan av Nordpilen återställa direktionsvagnen till Kungl. Järnvägsstyrelsen i Stockholm.

1971 gick årets utflykt till hotell Engelmark i Jokkmokk. På vägen dit i buss trakterades kavaljererna rikligt vid Sven Ol-Mårs sportstuga i Örnsköldsvik.

En yngre kavaljer fick på natten besked att hans hustru snabbt måste föras till Gällivare lasarettets BB-avdelning. Han tog taxi till lasarettet. Hans hustru hade nog varit lika glad om han stannat kvar i Jokkmokk.

Sportstugan på Dundret blev åter aktuell för vårmötet 1972. Den då nyuppförda Björnfällan skulle förevisas av Gunnar Tolonen. Ur protokolls-boken citeras: *Sammanträdet föregicks av förevisning under Gunnar Tolonens egid av Björnfällan och tömmarna dels av samtliga kavaljerer, samlade vid den ännu icke vattenfyllda poolens kanter, plastmuggar med ett av klubbmästaren tillblandat, starkt och snabbt verkande alkoholiskt gift dels av styrelseledamöterna, samlade i poolen, av en av kassaförvaltaren tillhandahållen och med värtalighet överlämnad champagnebutelj.*

För att fortsätta njuta av herr Rekkes ordval och dito vändningar så läser vi även §3: *Föredrog styrelseledamöterna rektor Sven Lundberg, på ett såväl för honom som övriga närvarande okänt tungomål revisionsberättelsen för år 1971. Besluts – trots föredragningen, som drabbade kavaljeren tungt och som hördes under storögd stumhet – på förslag av hr Hjerström som av sina lemmar ännu behärskade åtminstone tungan, att i enlighet med hr revisorns förslag bevilja icke blott styrelsen utan jämväl kassaförvaltaren ansvarsfrihet. Besluts sedan för det fall vinst förelåg – varom ovisshet rådde – att denna skulle överföras i ny räkning.*

Hur kvällen slutade? Buss avhämtade vid tvåtiden. Blev – efter vad

sedermera förspors – kavaljerernas hemkomst för en och annan hustru en skakande upplevelse. Så fortsätter det framgent, men med något lugnare tillställningar.

Referenser

Folkörelsernas arkiv, Luleå.
Gällivare bibliotek.
Bertil Ohlsson, Gällivare.

Besök höstens sista föreläsning på KMK!

**1930-TALETS KRIS
I DAGENS PERSPEKTIV**

Onsdag 4 november kl 18.00

Håkan Lindgren, professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan i Stockholm.

www.myntkabinettet.se

Äldre aktiebrev köpes

**Järnverk/-bruk och gruvor,
t.ex. Furudal, Fagervik, Forssa,
Ekenäs, Utö på önskelistan samt
Elfkärleby Turisthotell AB**

**Seriös samlare köper,
betalar seriösa priser.**

uuriflemmich@hotmail.com
+358405209382

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19 507
S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)
☎ + fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmarken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

MYNT, FRIMÄRKEN OCH VYKORT till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Lurendalsvägen 7, 439 62 Frillesås
Tel. 0340-65 04 57

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

Samling Bonde på Ericssberg, del 4

DEN 25 JUNI 2009 försålades de kvarvarande svenska besittningsmynten ur samling Bonde på auktion i Osna-brück. Auktionen avhölls av Fritz Rudolf Künker i samarbete med Ulf Nordlind Mynthandel AB. Denna auktion (*Münzen der schwedischen Besitzungen*) var mindre men också den givande. De 200 numren – som även innehöll en del lots och avslutades med diverse medaljer – inbringade drygt fyra miljoner i svenska kronor, påslaget ej inräknat.

Katalogen börjar med Baltikum, det vill säga Reval (Tallinn) och Riga, därefter Elbing (Elbląg), i dåvarande Preussen, nu i Polen, så Pommern med Wolgast, Stralsund och Wismar, Bremen-Verden och så mellersta och södra Tyskland med Erfurt, Mainz, Würzburg, Fürth, Augsburg; så bland annat *"Luther und Reformation"*, mynt med anknytning till trettioåriga kriget och så medaljer, de flesta svenska.

Låt oss nämna några rariteter och börja med ett unikum: nr 9, Revals Reichstaler 1664 (Karl XI), som borde ha hamnat i Kungl. Myntkabinettet – men den gick för €46.000, nästan dubbla utropet. Kristinas 2-dukat 1646 från Riga (nr 32) gick till €13.000 (5.000), Karl X Gustavs 5-dukat från samma stad (nr 37), värderad till €15.000, slogs bort för €48.000. Elbing uppvisade en stor raritet, Karl X Gustavs 10-dukat 1658 (nr 47), som för €32.500 (15.000) gick till allas vår bortgångne vän Julius Hagander, hans sista inköp.

Från Pommern kom rätt många mynt, flera av dem rariteter som Dop-

Är det så?

"Att samla mineraler kommer trea i hobbyvärlden efter filateli och numismatik."

*Citerat ur Fem små gröna tomater av
Birgitta Edlund i Dagens Nyheter
den 2 oktober 2009*

Karl X Gustavs 10-dukat 1658 från Elbing gick för €32.500 till Julius Hagander.

Karl X Gustavs 5-dukat från Riga kostade köparen €48.000.

Den unika Karl XI:s Reichstaler 1664, präglad i Reval, såldes för €46.000, nästan dubbla utropet.

pelter Reichstaler 1655 (Karl X Gustav, nr 54), såld för €24.000 (10.000). Herrskapet Wismar (inte staden) anses numera ansvarigt för Karl XI:s 2/3 Taler 1684 (nr 126), kanske slagen i Rostock, värderad till €2.000 och såld för €6.500. Wismarplåtarna (äkta!) gick åt till tredubbla utropen. Av mynt från trettioåriga kriget bör vi nämna Axel Oxenstiernas Reichstaler u å (1633/34), nr 170, €18.000 (10.000), alltid begärlig.

Och nu emotser vi auktion nr 5 i Stockholm!

LLt

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR**

Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

Plats i aktersalongen Biljett från ångfartyget ”Laxen”

SLUTET AV 1800-TALET var ångbåtarnas gyllene tidsålder. Det var viktigt för många på bruken och gårdarna att kunna ta sig fram på de inre vattenvägar. Därför var det en stor händelse när Dalsland kanals huvudled färdigställdes 1868.

Sjöresorna dominerade och man tog sig fram på de långa sjöarna utefter Upperudsälven, där Lelången, Bengtsbrohöljen, Laxsjön, Råvarpen och Åklången ligger i en tio mil lång och två km bred spricka. Långströmmen vid Köpmannebro var en vanlig leveransort för virke förr i tiden.

Bland de ångbåtar som gick i trafik på dessa vatten fanns också ”Laxen”. Denna ångbåt hade byggts 1867 på Lindholmens varv. Dess längd var 75 fot, bredden 13 fot 8 tum och den var på 47 registerton. I maskinrummet fanns en 15 hkr högttrycksmaskin som gav en fart på 8 knop.

Redaren hette J. A. Wærn på Baldersnäs, men det fanns även andra delägare. J. M. Lagervall var förste kaptenen på ”Laxen”. Fartyget hade sex mans besättning utöver befälet och restauratrisen, som hade egen hytt, och tre salonger med tjugo liggläpplatser: herrar tio personer, damer sex personer och en gemensam salong för fyra personer.

”Laxen” gick under beteckningen ”herrskapsbåt”. Men det var så trångt i matsalongen att näsorna möttes då man åt, sades det. Fartygen på Dalslands kanal betecknades år 1871 som ”flytande krogar”. ”Laxen” blev 1869 Sveriges första kungliga postfartyg på traden Göteborg – Västra Ed – Töckfors. Inte så illa för en liten ångbåt!

Ta med barn och barnbarn på teater i KMK!

Lördagar och söndagar kl. 13.00 fram till 29 november spelas föreställningen *Jack och bönstjälken* med Mia Poppe och Niclas Strand. Den riktar sig till barn från cirka fyra år och uppåt.

Platsbiljett för färd på ångfartyget ”Laxen” som åkte på sjöarna kring Dalslands kanal. 86x52 mm. Privat ägo. Skannad.

I samband med kanalens invigning 1868 fungerade ”Laxen” som invigningsfartyg. Ombord fanns kungen, Karl XV. Kungen hade med ”Laxen” passerat kanalen i hela dess längd. Han övernattade hos disponent Biesert på Lennartsfors. Följande morgon fortsatte kungen färden med ”Laxen” över Stora Le till Strand i Nössemark, varifrån färden sedan gick med häst och vagn till Fredrikshald i Norge.

Med denna bakgrundsskiss i minnet kommer vi nu till själva föremålet för denna artikel, nämligen en liten blågrön ensidig biljett med tryckt och handskriven svart text. En vanlig biljett hör väl inte riktigt till polletternas vidsträckta rike, men kanske ändå. Allt beror på vad som står på den. På sex rader finns texten (det som är skrivet för hand med bläck är här förtydligt kursivt):

Plats i Akter-salong / på / ÅNGF. LAX-
EN / från Köpmannebro / till Ed eller
v. v. / (oläslig namnteckning).

Svenska och skandinaviska
mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

www.nmh-mynt.a.se

Biljetten är delvis handskriven och anger tydligt att den gäller *vice versa*, det vill säga valfritt. Möjligen var det så att den gällde under en säsong och kunde överföras till annan person. Självfallet kan det också vara så att den endast gällde vid ett tillfälle – då handlar det definitivt om en biljett.

Till sist kan man beklaga att biljetterna inte riktigt funnit sin hemmahamn. Om inte pollettsamlarna tar sig an dessa efemära pappersbitar, vem gör det då?

IW

Myntklubben Skilling Banco

är en klubb för alla som är intresserade av gamla mynt, sedlar och medaljer m.m. Vi träffas en gång i månaden. Klubben anordnar föredrag, myntauktioner och resor till andra myntklubbar och olika museer.

Hösten 2009

12/11 Per-Göran Carlsson:
*Hur man skapar ett numismatiskt
arbetsbibliotek.*

10/12 Diskussionsafton.
Tag med ett numismatiskt objekt
som du vill diskutera
eller berätta om. Julbord.

Möteslokal:

ABF (Sparbankshuset),
Snickaregatan 20, Linköping,
konferensrum Linnéan,
plan 3, kl. 18.30-22.00.

www.mksb.se

AURUM AUKTIONER AB
stockholm

Myntauktioner i Stockholm

Inlämning pågår!

*Vi söker alltid kvalitetsmynt, sedlar,
medaljer, polletter, ordnar.*

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13, info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

Myntauktion

årligen i maj och december.

Ett mynt från våra tidigare auktioner

**Välkommen som köpare eller inlämnare
på våra auktioner.**

**Frimärkshuset
Skandinavisk Filateli AB**

Humlegårdsgatan 13   Telefon 08-661 74 50
114 46 STOCKHOLM   Telefax 08-662 82 46

E-post: auctionbids@frimarkshuset.se
www.frimarkshuset.se

AUKTIONER

i Stockholm och Göteborg

Några mynt vi har sålt tidigare:

Riga 1 taler 1660
37.000:-

1 dukat 1810
Dalarna
43.000:-

2 dukater
1857
29.000:-

4 dukater
1838
44.000:-

Bättre mynt mottages regelbundet till våra auktioner.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom
ca 20.000 kunder ser varje auktion via vår hemsida och våra kataloger.

MYNTKOMANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

www.myntkompaniet.se

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38
E-post: mail@philea.se

MYNTMÄSSA

lördag 21 november

KUNGL. MYNTKABINETTET • SLOTTSBACKEN 6 STOCKHOLM

13.00-13.45. Föredrag av Ian Wiséhn:

Erfarenheter från Kungl. Myntkabinettet från 1980 till i dag.

10.00-15.00 Åtta mynthandlare:

Hamrin & Svahn Mynthandel, HB Mynt & Medaljer, J. Pedersen Mynthandel, Pecunia HB, Strandbergs Mynthandel, Tamco Numismatics, Ticalen Mynthandel

Gästutställare: H. Johanssons Mynthandel, Norberg

Entré 30 kr. Specialpris på fatöl med smörgås utlovas av MYNTKROGEN!

Arrangörer: Sveriges Mynthandlares Förening / Svenska Numismatiska Föreningen

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 18 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Hamrin & Svahn Mynt AB
Sjöberg 1, 147 91 GRÖDINGE
Tel. 08-732 66 86, 070-212 64 55

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./Fax 046-14 43 69

**AB Malmö Mynthandel
& Vykortsantikvariat**
Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt
Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

HB Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./Fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96
Box 19 507, 104 32 STOCKHOLM
Tel./Fax 08-673 34 23

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynthandel
Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26
Fax 0176-168 56

Pecunia MM HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel./Fax 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./Fax 042-12 25 28

Selins Mynthandel AB
Regeringsgatan 6
Box 16 390, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81
Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20
Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 070-631 58 09

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./Fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42
Box 490, 101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07
Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070-212 64 55

Besök vår hemsida: www.mynt.nu/smf/

MYNTAUKTIONER i Sverige AB

Vi tar nu emot ytterligare auktionsmaterial
inför vår auktion våren 2010.

Såväl hela samlingar som enskilda bättre
objekt är av intresse.

Att sälja genom Myntauktioner i Sverige AB har många fördelar:

- Förstklassig auktionskatalog med bestående värde
- Sveriges äldsta auktionsverksamhet för mynt med nära 75-årig erfarenhet
- Svenska Numismatiska Föreningens kompetens står till förfogande för Myntauktioner i Sverige AB
- Hela det ekonomiska överskottet går till vetenskaplig forskning och publicering och annat som gagnar Svenska Numismatiska Föreningens medlemmar

Genom vår representation i södra Sverige och
i Stockholm, gör vi gärna besök på plats såväl
här som i Norden i övrigt. Jag ser fram emot ett
personligt och intressant möte.

Myntauktioner i Sverige AB

Dan Carlberg, VD

Myntauktioner i Sverige AB

Banérgatan 17 nb, S-115 22 Stockholm - SWEDEN

Phone: +46 70 999 06 09 E-mail: dan.carlberg@myntauktioner.se

www.myntauktioner.se